

УДК: 373.014.5:334.7](477.8)''18/19''

Анна Шайнер

РОЗБУДОВА КООПЕРАТИВНОГО ШКІЛЬНИЦТВА В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ К. КОБЕРСЬКОГО

У статті розглянуто науково-методичну та педагогічну діяльність галицького кооператора Карло Коберського (1890–1939). Досліджено ідеологічні, організаційно-методичні та виховні принципи становлення кооперативного шкільництва в Західній Україні. Доведено, що розбудова системи економічної освіти була стратегічним завданням української кооперації з метою формування незалежної нації. З'ясовано роль К. Коберського в культурно-освітньому житті регіону, процесах збереження національної ідентичності та консолідації українського народу.

Ключові слова: Західна Україна, кооперація, кооперативне шкільництво, педагогічна діяльність, методична робота, кооперативні курси.

В статье рассмотрено научно-методическую и педагогическую деятельность галицкого кооператора Карло Коберского (1890–1939). Исследованы идеологические, организационно-методические и воспитательные принципы становления кооперативного образования в Западной Украине. Доведено, что развитие системы экономического образования было стратегической задачей украинской кооперации с целью формирования независимой нации. Определена роль К. Коберского в культурно-образовательной жизни региона, процессах сохранения национальной идентичности и консолидации украинского народа.

Ключевые слова: Западная Украина, кооперація, кооперативное образование, педагогическая деятельность, методическая работа, кооперативные курсы.

The article highlights scientific-methodical and pedagogical activity of the Galician cooperator Karl Koberskyi (1890–1939). Ideological, organization-methodical and educational principles of cooperative schooling formation on the West Ukrainian lands have been researched. The building up of economic education system is proved to have been a strategic task of the Ukrainian cooperation aiming to independent nation formation. The role of K. Koberskyi in the cultural and educational life of the region as well as the process of national identity preservation and the Ukrainian people consolidation is elucidated.

Key words: West Ukraine, cooperation, cooperative schooling, pedagogical activity, methodical work, cooperative courses.

У сучасних умовах важливого значення набуває об'єктивне висвітлення надбань історико-педагогічної науки, творче використання національного освітнього досвіду, сконцентрованого у теоретичному доробку визначних культурно-освітніх діячів і педагогів минулого. Помітним досягненням історико-педагогічної науки в Україні за роки державної незалежності став суттєвий прорив у вивченні науковцями-дослідниками історичного минулого, що дало змогу підняти цілий пласт української педагогічної культури, переосмислити діяльність різних громадсько-освітніх і педагогічних товариств, повернути із забуття імена багатьох подвижників національно-культурного поступу українців кінця XIX – першої половини XX ст.

Сучасні трансформаційні процеси в економіці України вимагають відродження кооперативних традицій, залучення потужного потенціалу національної кооперативної думки до організації економічного і соціального поступу. З огляду на це надзвичайно актуальним є дослідження педагогічних поглядів та громадсько-просвітницької діяльності визначного українського економіста та кооператора – Карло Коберського. У національно-культурному та освітньому житті першої половини XX ст. він посідає особливе місце як талановитий учитель, активний громадсько-політичний діяч і невтомний дослідник історії українського шкільництва.

В останні роки з проблем кооперативної та економічної освіти, а також професійного вкладу українських культурно-просвітніх та громадських діячів у розвиток національного господарського життя опублікували історико-педагогічні дослідження Б. Ступарик [22; 23], В. Благий [1], З. Гіптерс [3], О. Ковальчук [14], Б. Савчук [21] та ін. Однак, питання діяльності К. Коберського як науковця, кооператора та педагога дослідники розглядали фрагментарно й епізодично, що актуалізує необхідність детального і скурпульозного вивчення науково-методичної та педагогічної спадщини К. Коберського.

Враховуючи актуальність проблеми, мета дослідження полягає у всебічному аналізі головних аспектів формування системи кооперативного шкільництва у Західній Україні на основі вивчення науково-педагогічного доробку К. Коберського.

Карло Коберський народився 5 жовтня 1890 р. в с. Залісся Ряшівського повіту (нині – Підкарпатське воєводство, Польща). Ще у шкільному віці, під час навчання в Самбірській гімназії, він зацікавився політичним життям, брав участь в роботі таємного Драгоманівського гуртка, де познайомився з ідеями українського соціалізму. Діяльність в літературних гуртках, «Пласт», «Просвіті», мілітарна підготовка в складі Січі гартували характер К. Коберського до боротьби за власні ідеали [16].

Карло Коберський взяв активну участь у національно-визвольних змаганнях, вступивши до лав Української Галицької Армії. Після поразки, К. Коберський потрапив у табір інтернованих у Чехії, де розпочалася нова сторінка у його житті. Перебуваючи у Празі, він розпочав навчання у Карловому університеті, згодом отримав ступінь доктора та професора

економіки, а з 1926 р. став доцентом Української господарської академії у Подєбрадах [17].

У 1927 р., на запрошення учасників кооперативного руху, К. Коберський повернувся до Львова, приєднався до когорти українських кооператорів, активно пропагував кооперативну ідею, брав участь у створенні кооперативів «Зоря», «Комета», «Базар», Організації українських приватних службовців, редагував журнал «Кооперативна Республіка» (1928–1939 рр.). К. Коберський був автором численних праць присвячених тогочасним проблемам кооперації, в якій вбачав шлях до піднесення добробуту українського народу, стану та ролі України у світовому господарстві, іншим проблемам «господарської політики» [8; 12; 13].

Переломний етап суспільно-політичного та економічного становлення на західноукраїнських землях розпочався після Першої світової війни, коли, у зв'язку з відновленням господарства, з'явилася необхідність підготовки кваліфікованих фахівців. Прогресивна інтелігенція краю розробляла теоретичні пропозиції і здійснювала практичні кроки, спрямовані на залучення збіднілих селянсько-ремісничих верств до економічної самоорганізації. Українські педагоги розглядали професійну та економічну освіту, торговельне учнівство й опанування банківською справою української молоді як головний чинник соціальної незалежності людини, а в майбутньому – створення української держави.

Кооперативне шкільництво на західноукраїнських землях формувалося в умовах жорстких утисків, заборон з боку як австро-угорських, так і польських можновладців. Водночас, незважаючи на відсутність держави, авторитарність системи освіти, прогресивні культурно-освітні діячі Східної Галичини кінця XIX – першої половини XX ст. (І. Бариліак, А. Гаврилко, М. Галущинський, А. Жук, А. Качор, Д. Коренець, А. Кущинський, І. Лучишин, Ю. Павликовський, Є. Храпливий, І. Ющишин та ін.) сприяли становленню системи національної кооперативної освіти, використовуючи передусім громадсько-педагогічне сподвижництво, яке найбільш яскраво проявилось у діяльності товариств «Просвіта», «Рідна школа», «Ревізійний Союз Українських Кооперативів», «Народна Торгівля», «Сільський Господар», «Масло союз». Діяльність національних культурно-освітніх та економічних товариств, громадських організацій, спілок та об'єднань сприяла не лише піднесенню української господарської культури краю, але й формуванню національної свідомості й гідності автохтонного населення Східної Галичини.

В контексті методології проблеми такий підхід у висвітленні ідеї економічної освіти набув стратегічного значення у працях К. Коберського, у яких він стверджував, що кооперативний рух носить політико-державницький характер, покликаний формувати сприятливі умови для повноцінного життя українства [5, с. 7]. Дослідник розглядав кооперативне шкільництво у контексті соціального, національного й педагогічного гуманізму, а поняття «кооперація» як гуманізм взаємин людей.

Карло Коберський пояснював: «Слово «кооперація» означає

співпрацю, спільну діяльність, спілчанство... Слово «кооперація» виникло вперше в Англії, коли появився заходами Овена в 1824 р. журнал «Кооперативний магазин»; в той час вживали на означення кооперативного руху ще й другого слова: «асоціація», що значить: згуртування. В українській мові вживалося давніше слово «спільництво» або «спілчанство», але згодом всі прийняли міжнародний вираз «кооперація». Це тому, що спільництво може бути і капіталістичне, отже протилежне духові кооперації; для більшої ясності вживаємо слово «кооперація», яке виключає непорозуміння» [7, с. 8].

У міжвоєнний період, коли західноукраїнські землі перебували у складі Другої Речі Посполитої, українські громадські лідери ініціювали продовження традицій та практики організацій національної самооборони шляхом розбудови української кооперації як фінансово забезпеченої організації. Зокрема, К. Коберський на сторінках «Кооперативної Республіки» закликав до розбудови кредитної кооперації з метою подолання грабівницького лихварства та налагодження більш цивілізованих форм кредиту на селі [9, с. 156].

Карло Коберський, аналізуючи хиби української кооперації в освітньо-виховному аспекті, вважав за необхідне присвятити більше уваги справі кооперативного виховання і зробити його предметом наполегливої праці [10, с. 293]. Його концепція полягала в залученні молодих інтелектуальних сил до діяльності кооперативних товариств, а також мала на меті спонукати діючих кооператорів поглиблювати загальні та кооперативні знання. У Господарсько-кооперативному часописі наголошувалося, що лише «при допомозі кооперативно освічених людей можна виправити дотеперішні хиби в організації і діяльності кооператив, поширити і поглибити їх діяльність, забезпечити найбільше матеріальних користей для членів і дати утримання соткам або й тисячам інтелектуальних людей, котрі, попри працю в кооперативах взагалі, будуть корисними одиницями в громадському і культурному життю села» [18, с. 5].

Карло Коберський системно підходив до організації, інтенсифікації та стандартизації кооперативного навчання. Зокрема, він запропонував відкривати зимові школи кооперативних робітників замість місячних кооперативних курсів у Львові, Тернополі, Станіславові або Коломиї, Дрогобичі або Стрию, Сяноку або Перемишлі, Луцьку та Кременці [6].

Український економіст-кооператор розробив методичні рекомендації щодо проведення кооперативних курсів, а також впорядкував їх діяльність. К. Коберський видав у 1930 р. спільні навчальні програми («Плани і програми кооперативних курсів», 1930 р.) для усіх типів фахових курсів. Ці плани витворили цілісну систему кооперативних курсів з поділом їх на два типи: для вишколу нових сил (тримісячні) і для «дошколу» (2-денний – для скарбників, 3-денний – для членів наглядових рад, 5-денний – для справників, 6-денний – для крамарів, 2-тижневий – для книговодів та 6-тижневий – для інструкторів) кооперативних працівників [18, с. 6].

Інтенсивна пропаганда ідей кооперації та її ролі в суспільному житті

краю, спричинила поживлення освітньо-виховної роботи РСУК, що призвело до заснування нового типу кооперативного навчання – вищого кооперативного курсу РСУК у 1929 р. Навчальний процес поділявся на три триместри: перший присвячувався загальноосвітнім предметам, другий – фаховим, а на третьому передбачалось проходження обов'язкової практики [19, с. 145]. Другий триместр навчання характеризувався галузевою спеціалізацією (споживчо-господарсько-кредитна та молочарська). Очільником вищого кооперативного курсу став Д. Коренець, а викладацько-педагогічний склад формувався з кооператорів-практиків львівських центральних господарських установ. На кшталт європейських вищих кооперативних шкіл, курс охоплював також економіко-кооперативний семінар [19, с. 145].

Основу навчальних програм становив цикл фахових предметів, який поділявся на економічно-правову та організаційно-практичну групи. Основне педагогічне навантаження належало К. Коберському, який читав організацію промислу, торгівлі та кредиту, економічну географію Західної України, історію й теорію кооперації [15, с. 50]. З організаційно-практичної групи предметів він викладав організацію кооперативного підприємства і принципи торгівельної і виробничої калькуляції [20].

Прогресивні культурні, політичні й кооперативні діячі, зокрема К. Коберський, намагалися підвищувати кооперативну свідомість серед місцевих провідників спілчанського руху, беручи участь в організованих РСУК «вакаційних курсах» (Косів – 1935 р., Ямне – 1936 р., Гребенів – 1937 р.) [2, с. 464]. Вакаційні курси РСУК влаштовували влітку кожного року в гірській місцевості, вони тривали три-чотири тижні, їх відвідували 50–60 слухачів. На курсах викладали досвідчені спеціалісти. Окрім К. Коберського, до навчально-виховного процесу були залучені Ю. Павликовський, О. Луцький, А. Жук, І. Витанович.

Особливо успішним виявився IV вакаційний курс у Ворохті в 1938 р., де слухачі глибоко та вмотивовано розширювали кругозір у сфері кооперативної ідеології завдяки тематичним блокам лекцій з теорії і практики кооперації. Вони були представлені науково-популярними розвідками «Про кооперацію в Галичині» (І. Витанович), «Роль жінки в пропаганді кооперативної ідеї» (І. Гладка), «З початків кооперативного руху в Галичині» (А. Жук), «Головні засади організації підприємства», «Про методику праці на кооперативних курсах і методику усної кооперативної пропаганди» (К. Коберський) та ін. [4, с. 23–25].

Кооперативні курси організовували також керівництво «Сільського Господаря», «Маслосоюзу», Жіночої Кооперативної Гільдії, товариств «Просвіта» і «Рідна Школа», окружних кооперативних організацій.

Карло Коберський приклав максимум зусиль для організації заочних курсів РСУК, де навчали діловодства, готували крамарів, фахівців Надзірних рад і контрольних комісій. Завдяки титанічній праці визначних представників інтелігенції, українська кооперація в Східній Галичині зуміла вистояти, незважаючи на несприятливу політику Польщі щодо українців.

Зі встановленням на території Західної України радянської влади у 1939 р. К. Коберський перебував на нелегальному становищі. Тоді він спробував перебратися через Сян на захід, але був схоплений НКВС та з того часу і по сьогодні вважається зниклим без вісті.

У розвиток кооперативної думки, формування ідеології кооперативного шкільництва особливо вагомий внесок зробив К. Коберський, який розробляв теоретико-методологічні й педагогічні положення щодо становлення й функціонування кооперативного шкільництва в Галичині. Український кооператор надавав вагомому значенню кооперації, комерції, підприємництву в господарському житті народу та у процесі формування змісту національної освіти.

В сучасних умовах, коли зростає престиж економічних знань серед молоді, важливо наголосити, що виховання особистості громадянина – це комплексний і безперервний процес, який має спиратися на історичний досвід, національну ідею, традиції, звичаї, ментальність народу, не відкидаючи при цьому загальнолюдські духовні цінності і надбання.

У нових соціально-економічних умовах, коли відбувається процес становлення ринкових відносин, провідні ідеї педагогічної спадщини Карло Коберського можуть бути використані з метою удосконалення змісту, форм, методів та формування цілісної системи науково-методичного забезпечення економічної освіти; створення нормативно-правових документів щодо регламентації науково-методичної та навчально-виховної роботи в закладах економічного профілю.

Подальшого детальнішого вивчення потребує науково-методична діяльність К. Коберського, його участь у заснуванні торгівельних та кооперативних шкіл, що допоможе вдосконалити організацію та управління економічними навчальними закладами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Благий В. Б. Шкільництво в Галичині на початку ХХ ст. : історико-соціологічний аспект / В. Б. Благий. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 76 с. : табл. Коберський К. Фронт і запілля // Народ. – 1919. – 4 мая. – Ч. 15. – С. 2.
2. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк, 1964. – 624 с.
3. Гіптерс З. Економічна освіта молоді в Галичині ХІХ – першої половини ХХ століть : теорія, досвід, персоналії / Зінаїда Гіптерс. – Львів : ЛБІ НБУ, 2006. – 220 с.
4. Звідомлення дирекції РСУК за 1938 р. // Господарсько-кооперативний часопис. – Львів, 1939. – Чис. 22–23. – С. 23–26.
5. Коберський К. Вільне спілчанство (кооперація) – шлях до піднесення народу / К. Коберський. – Л. : Самоосвіта, 1935. – 40 с.
6. Коберський К. За вишкіл кооперативного робітника / К. Коберський // Кооперативна Республіка. – Львів, 1929. – Чис. 7–8. – С. 292–301, с. 300–301.

7. Коберський К. Кооперативний буквар. (Перша книжка кооперативного навчання). – Львів : Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив, 1928. – 164 с.
  8. Коберський К. Планове господарство: Велика проблема нашої доби / Карло Коберський. – Л., 1937. – 98 с.
  9. Коберський К. Провідні думки в організації українських райфазенок // Кооперативна Республіка. – 1929. – № 4. – С. 152–159.
  10. Коберський К. Прогалини в роботі / К. Коберський // Кооперативна Республіка. – Львів, 1931. – Чис. 7–8. – С. 292–300.
  11. Коберський К. Про кредит і сільські каси (райфайзенки) / Карло Коберський // «Ілюстрований господарський календар» на звичайний рік 1929. Річник І. Виданий в 30-ліття існування краю господарського товариства «Сільський господар у Львові». – Львів, 1928. – С. 34–45.
  12. Коберський К. Солідаризм як одна з підставових прикмет української психіки (Ю. Липа «Призначення України». Л., 1938) / Карло Коберський // Кооперативна республіка. – 1938. – Ч. 6.
  13. Коберський К. Україна в світовому господарстві / Карло Коберський. – Л., 1935. – 123 с.
  14. Ковальчук О. Освітня діяльність і педагогічні погляди Дениса Коренця в контексті розвитку українського кооперативного шкільництва в Галичині : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. Ковальчук. – Львів, 2000. – 268 с.
  15. Курс для кооперативних організаторів-інструкторів // Кооперативна Республіка. – Львів, 1928. – Чис. 1. – С. 50–51.
  16. Ладик О. Галичанин, який сповідував класову боротьбу / О. Ладик // Нова іскра. – 2013. – 17 червня.
  17. Ладик О. Народник – це той, що... / Олександр Ладик // Нова іскра. – 2013. – 17 червня.
  18. Левицький В. Виховуючо-навчальна праця нашої кооперації / В. Левицький // Господарсько-кооперативний часопис. – Львів, 1933. – Чис. 39–40. – С. 5.
  19. Праця семінара економіки й кооперації на вищому кооперативному курсі РСУК // Кооперативна Республіка. – Львів, 1930. – Чис. 4.
  20. Програми заочних курсів РСУК // Господарсько-кооперативний часопис. – Львів, 1933. – Чис. 36. – С. 11.
  21. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ ст. – кінець 30-х років ХХ ст.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Плай, 1999. – 136 с.
  22. Ступарик Б. М. Педагогічна концепція Івана Юцишина / Б. М. Ступарик, Р. Р. Михайлишин. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. – 88 с.
  23. Ступарик Б. М. Церква і розвиток шкільництва в Галичині / Б. М. Ступарик // Нова Зоря. – Івано-Франківськ, 1994. – № 17. – С. 5–12.
-